

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Валентина Бадер

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Розглянуто теоретичні підходи до визначення цілей навчання української мови як іноземної, принципів відбору й структурування змісту навчання усного й писемного комунікативно доцільного мовлення при створенні електронного підручника.

Ключові слова: українська мова як іноземна, інформаційно-комунікаційні технології, програмно-педагогічні засоби, електронний підручник, лінгвокраїнознавчий, комунікативний, функціонально-стилістичний, професійно-орієнтований підходи, лінгводидактична модель.

Проблема формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів-іноземців, які навчаються зараз у вищих навчальних закладах нашої держави і які в майбутньому сприятимуть інтенсивному обміну професійно значущою інформацією в полікультурному середовищі, є досить актуальною. Залучення їх до духовних і культурних цінностей етнокультурної дійсності у процесі засвоєння знань з української мови сприятиме в майбутньому встановленню і зміцненню контактів між українськими і зарубіжними фахівцями, а також поглибленню міжнародної співпраці в різних галузях науки, освіти, культури.

У зв'язку з цим постає проблема оптимізації та інтенсифікації процесу підготовки іноземних студентів у навчальних закладах України. Шляхи вирішення цієї проблеми науковці вбачають у створенні і впровадженні різноманітних педагогічних програмних засобів: мультимедійних навчальних програм, електронних словників, довідників, навчальних й автентичних матеріалів Інтернету тощо. Успішна інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у систему мовної підготовки студентів-іноземців дає змогу інтенсифікувати освітній процес, зорієнтувати їх на майбутню спеціальність, ефективно розвивати всі чотири види мовленнєвої діяльності.

У дослідженнях українських і зарубіжних науковців розкрито різні аспекти, пов'язані з впливом інформаційних технологій на формування іншомовної культури майбутнього фахівця, розробкою шляхів їхнього впровадження в навчальний процес. Зокрема, визначено місце і типологію електронних ресурсів навчання іноземної мови, критерії оцінювання якості навчальних програм, дано класифікацію комп'ютерних навчальних матеріалів, розглянуто умови ефективної інтеграції комп'ютерних технологій у навчальний процес. Розроблено концептуальні положення щодо застосування інформаційних технологій (ІТ) у вищій школі, дидактичні принципи застосування ІТ у процесі навчання, обґрунтовано вибір і критерії ефективності їх використання, дидактичні умови застосування ІТ, психолого-педагогічні особливості впровадження ІТ у процес навчання (Ю. Бабанський, В. Безпалько, І. Глушков, А. Довгяло, Д. Ельконін, І. Лернер, В. Ляудис, Н. Тализіна). Створено теорію дидактичного проектування

інформаційної технології навчання (визначено мету, принципи структурування змісту навчального матеріалу, необхідні рівні засвоєння навчального матеріалу), досліджено проблеми вибору комп'ютерних та інформаційних засобів навчання, конкретизовано прийоми і способи організації пізнавальної діяльності учнів і студентів (М. Бовтенко, В. Волинський, О. Дєдова, О. Іванова, Г. Кедрова, П. Образцов, А. Соловйов та ін.).

Одним з ефективних програмно-педагогічних засобів, який має багатогранні можливості у формуванні професійно-мовленнєвої компетентності студентів-іноземців, є електронний підручник. Слід зазначити, що проблема розробки електронних підручників для вивчення різних курсів представлена публікаціями В. Волинського, О. Гаєвської, С. Новикова, Н. Омарова, В. Карпачевої, Г. Сержан, Л. Скуратівського, Л. Фіонової та ін. Науковці зазначають, що електронний підручник необхідний для самостійної роботи студентів у процесі безпосереднього та дистанційного навчання. Використання гіпертекстових структур навчального матеріалу сприяє інтенсифікації навчального процесу. Однак застосування електронного підручника вимагає іншої форми подання знань, організації пізнавальної діяльності студентів і вибору специфічних, відмінних від традиційних, методів навчання. Електронний підручник дає змогу постійно здійснювати різні форми самоконтролю знань, що впливає на мотивацію пізнавальної діяльності та творчий характер навчання. Цей комбінований програмний засіб створює умови для повнішого використання інноваційних методів навчання, спрямованих на пошук і прийняття рішень у результаті самостійної творчої діяльності. Проте теорія створення і використання електронного підручника й досі не розроблена. Принагідно зауважимо, що на сьогодні не вирішеною залишається й проблема підготовки фахівців, які володіли б такими знаннями, як лінгвістичні й психолінгвістичні, психолого-педагогічні, знаннями педагогічної технології використання комп'ютера в навчально-виховному процесі, сучасного програмного забезпечення лінгвістичних курсів та ефективного його використання, теоретичних засад побудови комп'ютерних навчальних лінгвістичних програм.

Отже, проблема розробки і впровадження електронних підручників у навчальний процес вищої школи набуває дедалі більшої актуальності. Однак слід зазначити, що в освітньому просторі комп'ютеризоване навчання української мови практично відсутнє, недостатньо розроблені теоретичні основи створення електронних підручників, технології їх використання.

Мета нашого дослідження – виявити ефективні підходи до визначення змісту навчання української мови як іноземної з використанням інформаційних технологій, створити лінгводидактичну модель формування професійно-комунікативної компетентності студентів-іноземців з опорою на засоби інформаційно-комунікаційних технологій (електронний підручник).

У цій статті зупинимось на визначенні теоретичних засад створення електронного підручника з української мови як іноземної. Завданнями дослідження є проаналізувати основні підходи, які мають лягти в основу дидактичної моделі електронного підручника (визначення цілей навчання української мови як іноземної, виокремлення принципів створення електронного підручника, відбору й структурування змісту навчання усного й писемного комунікативно доцільного мовлення, вибору форм, методів і засобів навчання з використанням електронного підручника, форм контролю результатів навчання і його корекції).

Як свідчить аналіз наукової літератури в аспекті досліджуваної проблеми, увага вчених зосереджується на переосмисленні змісту, методів, форм організації мовної освіти іноземних громадян, зокрема у вищій школі. Науковці стверджують, що створення нових ефективних моделей навчання мови в добу високотехнологічного інформаційного суспільства має бути зорієнтоване на виховання особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє швидко опрацьовувати здобуту інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, вільно орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях. Серед продуктивних підходів, які найбільшою мірою сприяють усвідомленню іноземними студентами закономірностей розвитку української культури як процесу створення, збереження і трансляції загальнолюдських цінностей, виробленню вмінь орієнтуватися у традиціях, реаліях, звичаях, духовних цінностях українців, спілкуватися українською мовою, оперуючи культурними поняттями й реаліями, набувати фахових знань, науковці називають лінгвокраїнознавчий (А. Бронська, І. Васильцова, Є. Верещагін, Л. Воскресенська, О. Коломінова, В. Коростельов, В. Костомаров, В. Кузовльов, Ж. Лопасова, Е. Носенко, Ю. Пассов, А. Солодка, Г. Томахін), комунікативний (Ю. Жлуктенко, І. Зимня, В. Кемінь, Е. Пассов, О. Палка), функціонально-стилістичний (В. Бадер, Л. Мацько, М. Луцюк), професійно-орієнтований (О. Іванова, В. Коломієць, П. Образцов, О. Палка, С. Пілішек, Д. Толпа). Учені обґрунтовують необхідність впровадження цих підходів, визначають навчальний потенціал і психолого-педагогічні умови їх застосування, розробляють зміст, форми і методи професійної підготовки іноземних студентів на основі сформульованих теоретичних положень. Кінцевими цілями впровадження зазначених підходів є необхідність оволодіння студентами соціолінгвістичною, лінгвістичною, соціокультурною, лінгвокраїнознавчою, дискурсивною, професійною, інформаційною компетенціями.

Слід зазначити, що протягом останніх років активізувався інтерес українських науковців до лінгвокраїнознавчої проблематики (І. Васильцова, О. Гринчишин, І. Дорожко, Л. Засекіна, В. Калінін, О. Кузнецова, Л. Онуфрієва, О. Палка, С. Пілішек, А. Солодка, В. Співак, О. Чепіль та інші). Учені досліджують роль *лінгвокраїнознавчого підходу* у формуванні комунікативної компетентності, різні аспекти його реалізації. Лінгвокраїнознавчий підхід забезпечує знання про культуру, історію, соціально-політичний устрій, реалії, традиції та звичаї України, знання мовних одиниць з національно-культурним компонентом семантики, розвиває здатність сприймати українську мову в її культурноносній функції, сприяє залученню до діалогу культур, усвідомленню сутності мовних явищ, ролі мовних одиниць у комунікативних процесах. Знання іноземними студентами норм і цінностей, традицій і звичаїв, властивих культурі українського народу, позитивно впливає на формування особистісних якостей поведінки, естетичної культури, культури усного і писемного мовлення, необхідних для продуктивного спілкування в міжкультурному середовищі. Отож, з метою реалізації лінгвокраїнознавчого підходу при написанні педагогічного сценарію електронного підручника з української мови як іноземної тексти для читання й аудіювання добиралися такого тематичного спрямування: „Україна. Українці”, „Державні символи”, „Батьківщина. Луганщина”, „Рід, родина, сім'я”, „Звичаї і традиції українського народу”, „Рідна мова українського народу”, „Усна народна творчість. Українська пісня”, „Образотворче мистецтво”, „Культура спілкування і мовленнєвий етикет”, „Пори року”, „Рослинний і тваринний світ”.

Виокремлюючи принципи відбору країнознавчих навчальних текстів до підручника з української мови як іноземної, ми спиралися також на дослідження В. Алтухова і О. Шатілової, в яких зазначено, що навчальні тексти за своїм змістом мають виконувати пізнавальну й виховну функції. До уваги було взято такі критерії оцінки змісту навчальних текстів: країнознавче наповнення, демонстрація багатомовної української культури, ступінь сучасності, принцип актуального історизму, вимога типовості фактів, які містяться [1].

Однією з умов реалізації лінгвокраїнознавчого підходу у викладанні української мови як іноземної науковці вважають опанування іноземними студентами безеквівалентних слів української мови (назв предметів та явищ традиційного і недавнього радянського побуту, понять, пов'язаних з релігійним життям, знаків-символів, слів неукраїнського походження, історизмів, лексики фразеологічних одиниць) з метою засвоєння знань про Україну, культуру і побут українського народу [5: 43–44]. Тому тексти, відібрані для читання й аудіювання, достатньо насичені безеквівалентною лексикою.

Комунікативний підхід забезпечує навчання комунікативної компетенції, яка передбачає практичне засвоєння іноземної мови, здатність використовувати мову в різних соціально детермінованих ситуаціях та здійснювати міжкультурне спілкування, проникнути в соціокультуру народу, мова якого вивчається [8]. Необхідність впровадження комунікативного підходу в систему підготовки іноземних студентів обґрунтовується у працях А. Алексюка, Ю. Жлуктенка, І. Зимньої, О. Леонтьєва, І.Зязюна, М. Лещенко, Н. Ничкало, О. Рудницької, О. Палки та інших). Він дає змогу, на думку вчених, індивідуалізувати цілі та зміст навчання, відібрати адекватні методи й засоби, створити необхідні умови для навчальної та професійної діяльності студентів, а також розвивати всі чотири види мовленнєвої діяльності – читання, аудіювання, письмо, усне зв'язне мовлення [9]. Основною метою цього підходу є формування комунікативної компетенції студента-іноземця – вмінь продукувати стилістично диференційоване зв'язне усне або письмове висловлювання. Тож при розробці лінгводидактичної моделі навчання української мови як іноземної необхідність враховувати комунікативний підхід не потрібно доводити.

Для того, щоб зрозуміти автентичний текст чи побудувати власне висловлювання, що відповідає національно-культурним традиціям, повноцінно спілкуватися у чужому національно-культурному середовищі, необхідно знати як денотативне значення слова, так і його додаткові фонові значення, зумовлені культурою іншого колективу мовців. Оскільки найповніше система значень представлена текстами, різними за своїми стилістичними ознаками, то для побудови методичної системи навчання української мови як іноземної важливим є **функціонально-стилістичний підхід**. Він дає змогу усвідомити взаємозв'язок фонових знань із функціональними аспектами мови та мовлення, з'ясувати закономірності використання стилістичних ресурсів мови в різноманітних комунікативних актах, відпрацювати вміння доцільно використовувати мовні одиниці залежно від змісту висловлювання, мети, ситуації й сфери спілкування, враховувати їхню національно-культурну семантику, особливості її вияву в соціально-мовленнєвих ситуаціях.

Робота текстами художнього, наукового, офіційно-ділового, публіцистичного і розмовно-побутового стилів діалогічного й монологічного характеру дає можливість

засвоювати мову як діяльність, спрямовану на вироблення вмій орієнтуватися в умовах та ситуаціях реального спілкування, чітко уявляти адресата мовлення, правильно обирати стиль майбутнього висловлювання, добирати адекватні мовні засоби.

Тексти, різні за своєю функціонально-стилістичною належністю, є засобом навчання української мови та формування лінгвоукраїнознавчої компетентності студентів. Саме в них національно-мовна специфіка відображається на всіх мовних рівнях (Н. Бабич, В. Жайворонок, В. Кононенко, В. Маслова, О. Назаренко, О. Рогащ, О. Федик та інші), в їхніх межах має місце культурно маркована діяльність українського етносу (Ф. Бацевич, В. Кононенко, А. Телія).

На базі здобутих із текстів знань про реалії матеріальної та духовної культури українців, правила мовленнєвого етикету, національно орієнтовані мовні одиниці в студентів-іноземців формуються мовленнєві вміння й навички. Відбираючи дидактичний матеріал до електронного підручника, ми враховували **критерії** лінгвокультурологічного спрямування, а також етичний, естетичний, психологічний, жанрово-стильовий. При доборі текстів для читання й аудіювання керувалися також такими критеріями: комунікативної доцільності, інформативної насиченості, естетичного впливу, мовностилістичної виразності.

З метою формування професійно значущих комунікативних умінь і навичок майбутніх фахівців науковці вважають за доцільне здійснювати професійно орієнтоване навчання іноземної мови [8; 9; 12]. Одним із продуктивних напрямів професійної орієнтації майбутнього фахівця є формування професійно-лінгвістичної компетентності – збагачення усного й писемного мовлення професійною лексикою, формування вмій сприймати й розуміти тексти, які містять термінологічні одиниці, що належать до мови певної професії, доцільно використовувати термінологію в різних соціально значущих ситуаціях. Кінцевою метою такого підходу є підготовка фахівців відповідно до потреб сучасного світового ринку праці. Тож добір текстів офіційно-ділового й наукового стилів, які насичені діловою і професійно орієнтованою лексикою, створення функціонально-стилістичних вправ, спрямованих на вироблення вмій продукувати зв'язні висловлювання, – усе це становить підґрунтя для розробки якісного програмно-педагогічного засобу, підпорядкованого меті інтенсифікувати процес формування професійно-лінгвістичної компетентності іноземних студентів.

Отже, визначаючи методологічні засади створення й застосування лінгводидактичної моделі навчання української мови як іноземної, вважаємо доцільно взяти за основу лінгвоукраїнознавчий, комунікативний і функціонально-стилістичний підходи. Вони допоможуть спрямувати комунікативно-мовленнєву підготовку іноземних студентів у професійне русло і одночасно здобути соціокультурні та лінгвоукраїнознавчі знання, набути мовних і мовленнєвих знань, вмій та навичок, оволодіти всіма чотирма видами мовленнєвої діяльності, удосконалити інформаційну культуру.

-
1. Алтухов В, Шатілова О. Принципи відбору країнознавчих навчальних текстів до підручника з української мови як іноземної // Проблеми сучасного підручника середньої і вищої школи: Зб. наук. праць / Упоряд. і наук. ред.: В.В. Оліфіренко, В.С. Білецький. – Вип. 3. – Донецьк, 2005.

2. Бадер В.І., Дядичев В.В. Функціонально-стилістичний підхід у формуванні лінгвоукраїнознавчої компетентності іноземних студентів // Засоби навчання та науково-дослідної роботи: Зб. наук. праць. – Х., 2008. – № 28.
3. Бовтенко М.А. Информационно-коммуникационные технологии в преподавании иностранного языка: создание электронных учебных материалов: Учеб. пособ. – Новосибирск, 2005.
4. Бовтенко М.А. Компьютерная лингводидактика: Учеб. пособие. – М., 2005.
5. Бронська А. Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови як іноземної // Дивослово. – 2000. – №7. – С. 43–44.
6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. С.Ю. Ніколаєва. – К., 2003.
7. Круглик В.С. Концепція сучасного педагогічного програмного засобу. – Доступно з: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em3/emg.html>.
8. Образцов П.И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения. – Орел, 2000.
9. Палка О.В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2003.
10. Преподавание иностранных языков и культур: история и современность: Сб. науч. трудов. – Пятигорск, 2003.
11. Рождественська Д.Б., Сороко Н.В. До проблеми застосування інформаційно-комунікативних технологій при вивченні української мови та культури мови у загальноосвітній середній школі (на матеріалі 6–9 класів). // Інформаційні технології і засоби навчання: Електронне наукове фахове видання. – Вип. 1. – 2006. – Доступно з: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/emg.html>.
12. Толпа Д.В. О средствах формирования профессионально-языковой компетентности // Парадигма. – № 3. – Доступно з: <http://res.krasu.ru/paradigma/3/tolpa.htm>.

THEORETICAL PRINCIPLES FOR THE CONSTRUCTION OF AN ELECTRONIC TEXTBOOK OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Valentina Bader

Volodymyr Dal' Eastern Ukraine National University

This article examines theoretical approaches in determining aims for teaching Ukrainian as foreign language as well as principles for selecting and structuring the contents of teaching verbal and written communicative-expedient speech in the creation of an electronic textbook.

Key words: Ukrainian as a foreign language, informative-communicative technologies, programmatic-pedagogical facilities, electronic textbook, lingo-didactic, communicative, functional-stylistic, professionally oriented approaches, linguistic didactic model.